

GÖZETLEYEN İKTİDARDAN GÖZETLENEN İKTİDARA: YENİ İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİNİN GÜÇ PAYLAŞIMINA ETKİSİ

Hakan TEMİZTÜRK *
Elif TANER **

ÖZET

Teknik ve ekonomik alanlarda meydana gelen değişim ve dönüşümler, toplumsal değişimlerin ve dönüşümlerin de önünü açmakta, iletişim şablonlarında meydana gelen gelişmeler yeni enformasyon teknolojilerinin formları üzerinde ciddi etkiler bırakmaktadır. Kişiselleştirilen araçlar 'bir üstünlük derecesi' olarak tanımlanan gözetim olgusunu sadece iktidarların kullanım alanından çıkarmakta ve siber uzayda bireyleri ve sanal cemaat gruplarını birbirleriyle anlamlı hale getiren bir yapı bozuma uğratmaktadır. Dolayısıyla yeni iletişim teknolojilerinin gelişimiyle birlikte gözetleyen iktidarlar, gözetlenen iktidarlara dönüştürülmektedir. Denetim yolu ile kimliklerine bağımlı hale getirilmiş olan özneler bu teknolojiler yolu ile iktidar güçlerini denetim altına almaya başlamaktadır. Bu bağlamda gözetim kavramının ele alınarak incelendiği bu çalışmada gözetleyen iktidar kavramının gözetlenen iktidar kavramına nasıl dönüştüğü yapılan literatür tarama yöntemiyle ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gözetim, İktidar, Gözetim Toplumu, Sosyal Medya, Kitle İletişim Araçları

FROM THE WATCHING POWER TO THE WATCHED POWER: EFFECT TO POWER-SHARING OF NEW COMMUNICATION TECHNOLOGIES

ABSTRACT

Transformations and changes occur in technical and economic fields opens the front of social changes and transformations, developments occur in the templates of communication leave serious impact on the new information technology forms. Personalized tools remove surveillance phenomenon defined as 'a high degree' from only using area of political powers and a structure that make significance each other subject to discomfiture individuals and virtual communions in cyber space. Hence, watching power converted to surveillance power with the development of new communication technologies. Subjects who are get addicted to their identity via way of control have begun to control political power via these Technologies. In this respect, a literature research has been made on how watching power concept can convert to watched power concept have investigated by handling surveillance concept.

Keywords: surveillance, power, surveillance society, social media, mass media

* Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, htemizturk@atauni.edu.tr

** Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İletişim Bilimleri Doktora Öğrencisi, elif_ekonomist@hotmail.com

GİRİŞ

Gözetim olgusu eski çağlardan beri devletlerin, iktidarını güçlendiren birer kontrol aracı olarak görülmüştür. Gözetim insanlık tarihi kadar eski olmasına rağmen “*gözetim toplumu*” kavramı yeni ve çoklu bir kavramdır. Her dönemde insanların günlük eylemleri gözetime tabi tutulmuş, bu gözetim hali ise günümüze kadar bir tür disiplin olarak varlığını devam ettirmiştir. Gözetim kavramı, teknolojinin gelişmesiyle beraber çok daha profesyonel kişiler tarafından yürütülmeye başlandığı için günümüz toplumları, gözetim toplumları olarak adlandırılmıştır. Bin Dokuz Yüz Seksen Dört (1949) adlı kitap okunduğunda veya Devlet Düşmanı (1998) adlı film izlendiğinde gözetim kavramı hakkında daha net fikir sahibi olunabilmektedir. Bu tarz filmler ve kitaplar gözetimin ne anlama geldiğinin anlaşılmasını kolaylaştırdığı gibi, genel olarak uzak kalınması gereken bir dünyayı tanımamızı kolaylaştırmaktadır (Lyon, 2013: 201). Çalışma iki bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde, gözetim toplumuna yönelik teorik bilgiler verilmektedir. Çalışmanın ikinci bölümünde iktidarın denetim mekanizmaları ve bir disiplin aracı olarak kullanılan gözetlemenin dijital teknolojiler yolu ile bireylere geçişi yapılan literatür taraması yöntemi ile tartışılmaktadır.

1.BİR ÜSTÜNLÜK DERESESİ OLARAK GÖZETİM KAVRAMI

Gözetim (İng. Surveillance) kelimesi ilk olarak 18. yüzyılın sonlarına doğru kişi davranış, durum ve hareketlerini yakından izleme için kullanılmıştır. Gözetim kavramı, Oxford sözlüğünde bir şüphelinin gizlice gözetim altına alınması; Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise, gözetme işi, nezaret şeklinde açıklanmaktadır. Ancak bu tanımların günümüzde kullanılan gözetim kavramını karşılamada yetersiz kaldığı düşünülmektedir. GaryMarx, şüpheli olma durumunun günümüz gözetim kavramıyla örtüşmediğini belirtir. Günümüz gözetim teknolojileri, özellikle bir şüphelinin yakalanması için değil, genel olarak ve bir takım kategorilere göre uygulanmaktadır. Marx'a göre değişen gözetim kavramında çarpıcı yenilik gözetimin sadece önceden bilinen bir kişiye değil, aynı zamanda coğrafi alanlara, belirli zaman dilimlerine, şebekelere, sistemlere ve insan kategorilerine de uygulanabilir (Marx, 2002: 10-11) olmasıdır. David Lyon ise gözetimin iki yüzü olduğuna dikkat çeker. Gözetleme hem kontrolü, örneğin; küçük çocukların incinmemesi için onları yakından takip edilmesiyle de aynı zamanda korumayı içermektedir (Lyon, 2006: 14).

“*Görme bir üstünlük derecesidir.*” Görmeye, dayalı olarak ortaya çıkan bu “*üstünlük*” durumu gerçeği, netliği, tasarımı, bilgiyi, yorumu ve iktidarı temsil etmektedir. Nesnel gerçeklik alanları, net olarak ortada bulunan şeylerle çizilmektedir. Bu manada iktidarın ve nesnellüğün temeli olarak beliren görme kavramı, her daim öncelik taşımaktadır. Bu konu üzerine yoğunlaşan Berger, görmenin her zaman öncelik taşıdığını ve konuşmadan önce geldiğini ifade etmektedir. Görme kavramı, bir taraftan dünyaya hâkimiyeti sağlarken, diğer yandan dünyayı, insanlar için bir “*evren*” yaparaki bireylerin eylem halinde olmalarına olanak sağlamaktadır. Bu bağlamda görme, gerçekliğin anlaşılması bakımından insanları eylemde bulunmaya yönelterek, görmeyi egemenliğin temel yasası haline dönüştürmektedir. Foucault ‘görme’ ve ‘konuşma’nın farklılık üretmekte olduklarına dikkat çekmektedir. Düşünme olgusunun, bu iki kavramın ortaya koyduğu farklılık arasındaki ortamda mümkün olabileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla bilgi bu aralıkta ortaya çıkmaktadır. Bilgiyi meydana getiren bu aralık içerisinde görme ile söz arasında sürekli bir dönüşüm meydana gelmektedir. Görünen okunanı, okunan da görünen şeyleri kapsamaktadır. Görülen şeyler genellikle inşa edilen şeyler olmaktadır. Bu inşa sürecinde görme, bireyi evrenin merkezine koymaktadır (Dolgun, 2008: 29-31).

Gözetim toplumu terimini ilk ortaya atan kişi Gary T. Marx'tır. G. T. Marx bu terimi, ortaya çıkan yeni teknolojilerin yarattığı bilgisayarlar yolu ile toplumsal alanda sürdürülen denetimde son engelin ortadan kaldırıldığı bağlamında ifade ederek Orwell'in tasvir ettiği durumla ilintili olarak, 1985'teki çalışmasında kullanmıştır. İlk dönem, gözetim kavramı, doğrudan izleme ve denetime ek olarak, kayıt tutulmasını içerirken; modern gözetim, bürokratik idarenin rasyonel metotlarını da bünyesine katmıştır. Böylece akla gelen her haliyle, toplumsal düzen, iktidar egemenliğinin devamlılığını sürdüren (Bauman, 2011: 3) şey haline dönüştürülmektedir.

Gözetleme uygulamaları, en eski dönemlerde, mağaralarda yaşayan atalarımızın, rakiplerini gözetleme ve denetim altında tutma ihtiyacından doğarak devam eden bir süreçtir. Bu davranışların kökleri, kişi ya da grup menfaatleri doğrultusunda ortaya çıkmıştır. İngilizcede "*humint*" olarak ifade edilen, kişi istihbaratına dayalı iletişim yöntemi, taş devrinden başlayarak günümüze kadar geliştirilip kullanılmıştır (Başaran, 2007: 1).

Gözetim, mana olarak görmeye dayalı eylemleri ifade ederken, aynı zamanda farklı yapıları da karşılayan bir kavramdır. İlk anlamı ile gözetim, bireylerin eylemlerini kontrol altında tutmak için kullanılan bilgi birikimini ifade etmektedir. İkinci anlamı ile de, kişilerin iktidar tarafından doğrudan izlenmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu iki olgudan biri, kayda dayanan gözetim şeklini ifade ederken diğeri, izleme tekniklerine dayanan gözetimi ifade etmektedir. Günümüzde her iki gözetim şekli de aynı derecede öneme sahiptir. Kayda dayalı gözetim, bilgilerin depolanarak saklanması daha sonra saklanan bilginin kullanılmasına dayanırken, ikinci gözetim denetleme ile yakından ilişkili olarak karşımıza çıkmaktadır. Görmeye dayalı bu gerçekçi yaklaşım, gücü yani iktidarı içermektedir. Bu bağlamda gözetim toplumu üç dönemden oluşmaktadır (Dolgun, 2008. Akt. Tümürtürkan, 2010: 4, 5):

- Bu dönemlerden ilki, ilkel toplulukları, yerleşik hayata geçmiş toplulukları, göçebe yaşam biçimini benimseyen toplulukları, askeri sistemle yönetilen devletleri, feodalite beylikleri, büyük imparatorlukları meydana getiren, köy ve çiftlik hayatı olarak nitelendirilen pastoral gözetim şeklindedir. Bu dönemde oluşan gözetim yöntemi, sulama kanalları yolu ile tarıma dayanan kamu faaliyetleri kapsamındaki iş gücünü denetim altına almak, vergi kayıtlama yolu ile toplum hakkında bilgi sahibi olmak, göçebeleri kontrol etmek, olası savaş durumları için asker ihtiyacını belirlemek maksadı ile monarşik yapı üzerinden iktidarı destekleyerek, nüfusu kayıt altında tutmak gibi nedenlerle yapılmakta idi.
- İkinci dönem gözetim şekli, modern toplumlar ile ortaya çıkarak şekillenen ve teknik gözetim olarak nitelendirilen gözetim türüdür. Ulus devlet modellerinin ortaya çıkışı ile devletlerin gücünü koruyarak, toplumsal yapının kontrol altına alınması amaçlanmıştır. Toplumun düzenli olarak kontrolü gerekli görülmüştür. Bu dönemde gözetimin en önemli unsurları; devletin her türlü tehdide karşı korunuyor olması, askeri yapılanmalar, sanayi şehirleri ve paraya dayalı iş yerlerindeki artışlardır. Dönemin en belirgin özellikleri ise, kamusal alana dair dönüşüm yaşayan bürokrasi ve bilimsel manada yapılmaya başlanan üretimdir.
- Son dönem gözetim şekli, günümüz toplumlarını işaret etmektedir. Günlük hayatı bireysel ve kitlesel manada gözetim altında tutan yöntemdir. Enformatik gözetim olarak da isimlendirilen bu yöntem, enformasyon teknolojilerinde yaşanan değişikliklerin ve yeniliklerin sonucudur. Bu sistemler iktidarlara bilgi kaynağı olmak yolu ile iktidar alanlarını meşrulaştırmaktadırlar. Beslendikleri alanlar ise telefon dinlemeleri, telekomünikasyonlar, bilgi işlem sistemleri ve uydu alıcılarıdır. Bu teknoloji-

ler her geçen gün yenilenmekte ve içeriğine biyo-teknolojileri de dâhil etmektedir. Gen mühendisliği ve genom projeleri bunlardan bazılarıdır.

- Gözetim, modern yapıların etkili karar alabilme süreçlerinde, rasyonel bir yaklaşım şekli olarak kullanılmaktadır. Alınmakta olan kararların kontrol altında tutulup, uygulama sürecine geçilmesi de bu sürece dâhil bileşenlerdir. Bu bağlamda gözetim ile alakalı şu noktalar ön plana çıkmaktadır (Tbd Kamu-Bib Kamu Bilişim Platformu X, 2008: 14):
- Gözetim belli amaçlara yönelik olarak yapılan bir uygulamadır. Gözetlemeyi meşru hale getirecek birtakım özellikleri mevcuttur.
- Gözetim süreklidir.
- Gözetim disiplinli olarak gerçekleşir. Rastlantısal olmadığı gibi planlıdır.
- Gözetim belli odak noktalarına yönelik gerçekleşir.

Sosyal teori açısından incelendiğinde gözetim konusuna ilk değinen kişinin Karl Marx olduğu görülmektedir. Marx'a göre, gözetim kavramı, emek ve sermaye arasındaki "çatışmanın" sonucudur. Köleliğin kalkması ile beraber, kapitalizmin gelişmesine paralel olarak emeğin eski yöntemlerle çalıştırılıyor olması mümkün olmamıştır. Özgürleşen işçilerin, düşük ücretlerle en üstün performanslarda çalıştırılmaları için denetlenmeleri gerekmektedir. Bu durumun sonucu olarak işçileri gözetlemek ve disiplin altına almak için günümüzde "yönetim" olarak tanımladığımız kavram geliştirilmiştir (Tekergül, 2010: 11). Marx, kapitalizm'de yaşanan gözetimin bir işleyiş haline gelmesine atıfta bulunarak, gözetim ile sermayenin doğru orantılı olarak işlediğini ifade etmektedir.

Weber ise, bürokratik yönetimleri akılcı örgütlenmelerin en önemli özelliği olarak tanımlamakta ve bu modelleri ön plana çıkaran bariz unsurların ise ayrıntılı kayıt ve dosyalama olduğunu ifade etmektedir. Weber bu sistemin, verimliliği en üst düzeye çıkardığını, azami dereceye taşınan olgunun, toplumsal denetim olduğunu vurgulamaktadır (Weber, 1986: 193).

Toplumsal yapıyı her yönden saran bu gözetim, bir yandan toplumsal denetimin işleyişini sürdürürken, diğer yandan toplumsal katılım hakkını garantilemenin bir aracı olarak, iki görevi bir arada yürütmektedir. Gözetim, vatandaş olabilme eylemleri ile merkezi devlet denetimlerinin bir sonucu olarak iki taraflı yaşanmaktadır (Başaran, 2007: 8).

İktidarlar açısından gözetim, ilk çağlarda daha çok şiddet ve baskı araçları yolu ile pekiştirilirken, günümüz toplumlarında, iktidarlar bu yöntemleri daha sistematik hale getirmektedir. Baskı araçlarının yerini yöneticilerin kullandıkları çağdaş teknikler almıştır. Otoritenin korunmasını sağlayan belgelerin, iktidar yapısının korunması gereği saklanması, çalışan kesimin belli kriterler doğrultusunda gözetim altına alınması, devletin gücünü koruyacak olan gözetim etkinliklerinin temelini oluşturmaktadır.

1.1 Değişen Toplum Yapısı ve Kamu Yönetimi Dönüşüm Politikaları

Tarihin son üç dönemini büyük değişimlere uğratan endüstri uygarlığı dönemi, büyük bir dönüşümü yaşatmaktadır. İsmi bazen post endüstriyel bilgi/enformasyon toplumu, bazen network toplumu, bazen de risk toplumu olarak ifade edilmektedir. Post-endüstriyelci yaklaşımlara göre, sanayi toplumunun ortaya çıkardığı çeşitli kurumlar sarsılmakta, zaman ve mekân kavramları anlam bakımından ters-yüz olmaktadır. Sanayi toplumunun, kültürel ve ekonomik yapısını meydana getiren kurumlarda, çalışma ahlakı, gruplar, yeni toplum, düşünce ve bilim gibi terimler sorgulanmaya başlanmaktadır. Endüstri toplumunun en önemli kaynağı olan sermaye post endüstriyel dönemde yerini bilgiye devretmekte, bilgiyi taşıyan temel yapılar, toplumun odak noktasını oluşturmaktadır. İletişim

teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, post endüstriyel dönemin ortaya çıkmasında etkili olan temel kaynaklardır. Yenileşen ve gelişen teknolojiler dünyayı küçük bir “*elektronik köy*” haline getirmektedir. Teknik ve bilgi kaynaklı post-endüstriyel toplumun ihtiyaçlarına, sanayi toplumunun kurumları cevap verememektedir (Bozkurt, 2012: 1). Bilgi kavramında ortaya çıkan anlaşılmaçlık yeni dönemde bilgi toplumu tanımlamalarını sürekli kuşatmaktadır (Mattelart, 2004: 53).

Değişimin, önem arz ettiği bir dönemde ortaya çıkan yeni kavramları tanımlamak güçleşmektedir. Post endüstriyel dönüşüm, enformasyon ya da bilgi toplumu kavramlarını, bir kategoriden diğerine, direk geçiş olarak ele almak mümkün olmamaktadır. Post endüstriyel dönemde, ön plana çıkan özellikler, endüstri toplumuna özel yapıların dönüşüme uğramış halidir. Dolayısıyla sanayi toplumu bitmiştir demek söz konusu değildir. Endüstri toplumuna ait yapılar uzun bir müddet varlığını devam ettireceklerdir (Bozkurt, 2014: 22).

Bu bağlamda, yeni dönemi anlatan en önemli olayın “*değişim*” olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. P. Kotler, dönemi değişim, gelişim ya da ölüm olarak ifade etmektedir. Kotler, dünyanın en kaliteli malını en uygun değerde satamıyorsan, bu oyunda yer alamıyorsan, bu oyundan çekilmelisin, demektir. Değişimin meydana getirdiği sonuçları, günümüzde yeterince görmekteyiz. Sermayenin küresel hale gelmesi, insanlar arasındaki mesafelerin ortadan kalkmış olması ve örgüt yapılarında meydana gelen değişiklikler bu durumlardan bazılarıdır. Denebilir ki günümüzde zenginliğin temel kaynağı artık bilgidir. Aynı zamanda bilginin en kolay dolaşımını sağlayan teknolojidir. Bu kavramlar sürekli değişmekte, yenilenmekte, biri diğerini etkileyerek endüstri dönemiyle benzeşen sonuçları çoğaltmaktadır (Ekin, 1997, Akt: Ekin, 1999: 28).

Enformasyon dönemini sadece araçlar ile açıklamak mümkün olmamaktadır. Enformasyon toplumu, sadece iletişim ortamlarından oluşmamaktadır. Enformasyon, araçların yetkinliği ve hangi ölçüde bulunursa bulunsun bilginin üretilmesi, dağıtılması ve itibar görmesidir. “*Enformasyon toplumu malumata itibar eden bir toplumdur*” (Güneş, 2006: 15).

Toplum içerisinde kaybolmanın tatmini içerisinde yaşayan birey, bilme ve bildiğini uygulama yeterliliğini kaybetmektedir. Birey, sadece kitlenin eğilimlerini anlamaya çalışmaktadır. Bu durumun dışına çıkmak için yeterli cesareti bulamamaktadır. Enformasyon “*anonim*” haller üretmektedir. Enformasyon toplumu, meydana getirilen bu ürünleri razı bireyler olarak, korunma amacı bağlamında, bir bedel dâhilinde, isteyerek satın almaktadır. Bireyler rollerini oynamaya hazır hale getirilmektedir. Böyle bir yapının anlam üzerinde her hangi bir etkinliği de söz konusu olmamaktadır. Birey, kendisine verilen yeni kimlik ile rolünü oynamaya başlamaktadır. Post endüstriyel toplumda, hayata geçirilen her şey için söz konusu olan şey, bir karşı duramama ve sorgulayamama hali olmaktadır. Bireyin sahip olduğu bilgi, iktidarın devamlılığına ve sermayenin sürdürülebilirliğine ait olan, hazır halde verilmiş kanaatler olmaktadır (Güneş, 2006: 15,16). Birey, post endüstriyel toplumun yaşadığı dönüşüm sürecinde, kendisine verilen kabullenilmiş dönüşümü yaşamaktadır. Bu bağlamda post endüstriyel toplumunun yapısı ve problemlerini aşağıdaki tabloda daha net görebiliriz (Bell, s.118, Akt: Bozkurt, 2014: 28):

Tablo 1.1. Post Endüstriyel Toplumunun Yapısı ve Problemleri

Eksen ilke	Teorik Bilginin Merkeziliği ve Kanunlaştırılması
Temel kurumlar	Üniversiteler, Akademik enstitüler, Araştırma

	kurumları
Ekonomik alan	Bilimi temel alan endüstriler
Temel kaynak	Beşeri sermaye
Siyasal problem	Bilim politikası, Eğitim politikası
Yapısal problem Tabakalaşma: Temel Yol	Özel ve kamu sektörü dengesi Nitelik Eğitim
Teorik sorun	Yeni sınıfların bağlılığı
Sosyolojik reaksiyonlar	Bürokrasinin direnci Düşman kültürler

Kaynak: (Bell, s.118, Akt: Bozkurt, 2014: 28)

20. yüzyılın sonlarında devletin yapısında ve işleyiş tarzında meydana gelen dönüşümler, kamusal alanda hesap verilebilirlik kavramlarını da beraberinde getirmektedir. Kamusal yetkilerin kontrolü, yolsuzlukların önüne geçilmesi bakımından, hesap verilebilirliğin temel ilkesinde de bir değişim meydana gelmektedir. Siyaset ve kamu arasındaki bağlarda esneme meydana gelmiş olması, bürokrasinin kamu politikalarını uygulaması aşamasındaki rolünün genişlemesine neden olmaktadır. Bu bağlamda, geleneksel hesap verme anlayışı etkisini kaybederken, hesap verilebilirlik, dikey sorumluluktan, yatay sorumluluğa kaymıştır. Şeffaf yönetim ilişkilerine dayanan yeni yönetim anlayışının, etkin sonuçları ancak güçlü denetim ve kontrol mekanizmaları ile mümkün olmaktadır (Taner, 2012: 27). Gözetleme sınıflandırılmakta, yönetimler kolaylaşmaktadır. Değişen toplum yapısında kurumsallığın daha etkin olabilmesi için oluşturulmuş farklı işleyiş yapıları da ön plana çıkmaktadır. Bunlar (Lyon, 2013: 47):

- **Rasyonelleştirme:** Standartlaştırılan teknolojinin arandığı, aklın toplumsal ve siyasal alanın kılavuzu olarak görüldüğü süreci ifade etmektedir. Gözetim teknolojilerinin modern rasyonelleştirmeye yönelik dönüşümünü anlatmaktadır. Gözetim açısından kişisel bilgi rasyonelleştirildiği için gerilimler ortaya çıkmaktadır.
- **Teknoloji:** Örgütsel pratiklerde rasyonelleştirme, desteklendirme, güçlendirme, işleyişi hızlandırma bakımından gözetim alanında fazlasıyla görülmektedir. İnsanlık tarihinde temsili olan gözetim pratikleri, sistemsel yapılanmalar doğrultusunda yeterince görünür olmaktadır. Bu pratikler gözetim teknolojilerine uygulanırken, sistemlerin ana hatlarının değişmesine de neden olmaktadır.
- **Sınıflandırma:** Bireylerin nasıl kategorize edileceği, sınıflandırılacağı doğrultusunda söz hakkına sahip olanlar, sahip olmayanlardan daha etkin olmaktadır. Günümüzde sınıflandırma işleminin yapılandırılmasında bilgisayar sistemlerinin kullanılmasıyla tıkanma oluşturmaktadır.
- **Bilgililik:** Kişilerin hayatlarını denetim altına alan mekanizmalar işleyiş açısından farklılık oluşturmaktadır. Çünkü bireylerin bilgi düzeyleri ile gönüllü katılım durumları birbirlerinden farklı olmaktadır. Gözetleme, gözetime en iyi tarzda uygunluk gösteren kişilerin birlikteliğiyle işlemektedir. Çoğunlukla gözetime takılan birey bu durumdan bihaber olmaktadır.
- **Aciliyet:** Emniyet ve güvenlik odaklı günümüzde, bu başlık risk önleme amaçlı olarak ön plana çıksa da, yeni gözetim yollarını meşrulaştırması bakımından önem arz etmektedir. Ulusal kimlik kartları uygulamaları gibi birtakım yasal düzenlemeler ile kişiler yeni kimliklerle denetim altına alınmaktadır.

Kişilerin denetlenebilir bir mekanizma ile itaat altına alınması, kurumların işleyiş tarzlarında dönüşüm meydana getirmektedir. Yeni ortamda, kurumlar bu özellikler doğrultusunda yeniden şekillenirken, bürokratik değişimlerde de yeniliklerin önu açılmaktadır. Bu tür değişimler kendi başlarına değil, kamusal yapılarda modern ulus devlet anlayışının ortaya çıkışıyla paralel olmaktadır. Bürokratik idare bu tür yenilikçi idare yapıları ile varlığını güçlendirmekte, yirminci yüzyıla ilişkin gözetim pratiklerine dönük yeni işleyiş tarzlarını gündeme taşımaktadır.

Modern toplum, kurumsal komplekslerden oluşan yapılardır. Her toplum kendi içinde kurumsal üniteler şeklinde örgütlenmektedir. Farklı özelliklere sahip olan bu yapılar, kendilerine özel işleyiş şekline sahip olmakla beraber, genelde rasyonel verimlilik anlayışıyla faaliyet göstermektedir. Bu kurumlar, bireylerin davranışlarını kontrol altına alarak, örgütsel faaliyetlere yönelik hedeflere odaklanmaktadır. Bu faaliyetlerinde, kendi eylemlerine zarar verebilecek tutumlardan da kaçınmaktadır. Bürokratik prensiplerden ödün vermeden düzen oluşturma amaçlanmaktadır (Aytaç, 2005: 250).

Son dönemlerde Türkiye’de geleneksel olarak yürütülen kamu anlayışından çıkılmaya başlanarak, çağdaş kamu yönetimi anlayışına doğru bir geçiş yaşanmaktadır. Yönetim anlayışı hedef odaklı, geleceğe yönelik katılımcı bir devlet anlayışı, toplumsal yapı üzerinde sürdürülmektedir. Bu açıdan sistemin ilerleyişinin sağlanması bağlamında denetim yapısı başta olmak kaydıyla değişim hareketliliği göze çarpmaktadır. Devlet düzeninde denetim sıklığı yerine, süreç odaklı gelenekselleşmiş teftiş yapılarının olumsuz etkilerini ortadan kaldırmaya yönelik iç denetim 2004 yılından sonra Türk bürokrasisinde yerini almaya başlamıştır (Gönülaçar, 2008: 1).

Sosyal ve ekonomik boyutlara sahip olan kamusal denetimin ortaya çıkışı demokrasi ile eş zamanlıdır. Demokratik gelişmeler, mutlak otoritenin sınırlandırılması, kamusal eylemler üzerinde halk adına denetimin ve gözetimin sağlanabilmesini olanaklı hale getirmektedir. İlk kez İngiltere’de oluşan parlamentonun temel amacı halktan alınan vergilerin kontrolünün sağlanması ve kamu giderlerinin azaltılmasına yönelik eylemleri oluşturmaktı. Her ülkede bağımsız anayasal kuruluşlar olan Sayıştaylar meclis adına denetimi yürütmekte olup, yönetimin kurallara bağlanmasını sağlayarak keyfi uygulamaların önüne geçmektedir. Bu durum çağdaş demokrasilerde halka karşı hesap verme duygusunun ortaya çıkmasında önemli roller üstlenmektedir (Köse, 1999: 65, 66).

1.2 Toplumun Rasyonelleştirilmesi Sürecinde Panoptikondan Enformasyon Toplumu Yükseliş

18. yüzyılda, otorite sıkıntısı taşıyan iktidarlar, halklarını denetim altına alabilmek amacıyla bir kontrol sistemi oluşturmaya çalışmıştır. Bu amaçla, Samuel Bentham’dan bir yapı tasarlaması istenir. Mimar olan Samuel Bentham, kardeşi Jeremy ile birlikte bir çalışma başlatır. Yapının tasarımı, Samuel tarafından yapılırken, sistemin oluşmasını sağlayan bölümlendirmeler Jeremy tarafından yapılır. 1785 yılında inşa edilen bu yapı panoptikon adıyla bilinmektedir. Panoptikon, iki farklı sözcükten türetilmiştir. “Pan” bütün anlamına gelirken, “opticon” gözetleme anlamına gelmektedir. Oluşturulan yapı amacına uygun olarak, bütünü gözetlemek anlamına gelen panoptikon adıyla bilinmektedir (Özdel, 2012: 23, 24).

Toplumsal iletişimin gelişmesinde, yazının icadıyla birlikte kâğıdın bulunup geliştirilmesi, insanlık tarihinin dönüm noktası olmuştur. Enformasyon toplumuna geçişte telekomünikasyonun akıl almaz şekilde ilerlemesi ile toplumsal tabanda, günlük yaşam pratiklerinde ciddi değişimler yaşanmaktadır. Bu bağlamda gözetim toplumunda ortaya çıkan teknolojilerin özellikleri şu şekilde incelenebilmektedir:

- Bilgi işlem döneminde, “teknoloji sayesinde” bilginin sürekli türetilmesi önemli hale gelmiştir. Sanayi döneminde ön planda olan maddi ürün üretiminin yerini, artık bilgi üretimi almaktadır. Gelişen teknolojinin kullanıldığı ilk alan ekonomidir. Dolayısıyla yeni iş imkânları ve alanında uzman personel açığı ortaya çıkmakta, dolayısıyla ekonomik kalkınma hızlanmaktadır. Teknolojik yeniliklerin “sosyal yaşamda” meydana getirdiği bu yansımalar yeni oluşumlara, gruplaşmalara neden olmakta, yeni oluşan “siyasal grupların” siyasal alanda mücadelesi söz konusu olmaya başlamaktadır. Teknoloji ile özgür düşünebilen bireylerin sayısında artış meydana gelmekte ve demokrasinin gücü artmaktadır. Teknik yükselmenin etkili olduğu en son alan “kültürel” alandır. İnsanlar alışkanlıklarından çok kolay ayrılamazlar ve bundan dolayı teknik bilgi insanların kültür boşluklarına daha geç nüfuz etmektedir (Kocacık, 2003: 3, 5).
- İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve teknik bilginin yükselmesi ile dönemi açıklayan düşünce “bilgi güçtür” olmuştur. Bu teknolojilerle birlikte “e-devlet, e-yurttaş, e-ekonomi, e-siyaset” tarzında birçok farklı kavram ve uygulama hayatı sarmıştır (Çukurçayır, Çelebi, 2009: 60).
- İnternet sayesinde dünyanın neresinde olursa olsun, tüm insanlarla irtibat kurulabilmekte ve aynı anda yazılabilmektedir. Toplumsal yaşamda bireyler daha eşitlikçi olabilmektedir (Wallerstein, 1999: 135).

Modern yönetim rasyonel toplumu oluşturmak için, toplumsal yaşamın ciddi birer kısmına müdahale ederek, istediği düzeni yaratmak adına topluma sürekli kurallar koymakta, koyduğu kurallara uyulup uyulmadığını anlamak için de teknolojinin getirdiği tüm yeniliklerden faydalanmaktadır. Teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte, bireyler günlük hayatlarını daha iyi sürdürmek için kendi haklarından daha iyi yararlanabilme gerekçeleriyle, onayları alınmadan, davranışlarının kontrolünü kabullenmişlerdir. Kayıt altına alınan bilgiler, veri tabanları sayesinde depolanarak, farklı ortamlarda paylaşılabilir. Toplanan bilgilerin, kimler tarafından kullanıldığına dair pek fazla bir şey bilinmemektedir. Teknolojik imkânlar ile toplanan bilgiler, iktidar tarafından toplum yararı adına kullanılırken, bilgi işlem merkezlerinin bu verileri kullanma becerileri de her geçen gün artmaktadır. Yaşanılan değişimler, bireylerin dijital kod olarak algılanmasına neden olurken, gözetim toplumu kavramının önemini de gündeme taşımaktadır. Gözetim, bireylerin sosyal düzene olan uyum sürecini de kontrol altında tutmaktadır. Teknolojik gelişmeler tüm dünyayı dijital panoptikon toplumuna çevirmektedir (İzgi, 2014: 27, 28).

Enformasyon toplumunun, temel bileşeni olan teknolojinin sınırlarıyla ortaya çıkan tehlikelerin iyi anlaşılıyor olması gerekmektedir. Teknolojilerin getirdiği pek çok olumlu gelişme, bu teknolojilerin toplumsal kullanım alanlarında ortaya çıkardığı sorunlar ile denk hale gelmektedir. Toplumun sürekli artış gösteren bilgi yığınları altında kalması, buna bağlı olarak her geçen gün kafaları bulanık bireylerin ortaya çıkışı, doğru ile yanlış arasındaki farkı ayırt edemeyen bireyler yaratmaktadır. Bireyler manipüle edilmekte, teknolojinin hızla gelişmesine paralel olarak işsizlik probleminde de her geçen gün artışlar yaşanmaktadır. Bireysel özgürlük alanları daralmakta, otoriter iktidar alanları genişlemektedir. Son dönem düşünürleri, teknik gelişmelerin bireyleri ne biçimde denetim altına alacağı yönündeki düşüncelerini daha sık gündeme getirmeye başlamaktadır. Enformasyon toplumunun, bugün geldiği noktada ki en önemli sorun toplumsal denetim adıyla ortaya çıkan baskıcı kontrol ve gözetim şeklindedir (Dolgun, 2008: 215, 216).

Bu bağlamda, teknolojinin gelişmesiyle, kitle iletişim araçlarında meydana gelen gelişmeler, toplumsal ve siyasal alanda çok boyutlu olarak tanımlanacak birtakım sorunları bera-

berinde getirmektedir. Kapitalist ilişkilerle bütünleşen modern devlet biçimleri, bilginin kendi iktidar yapılarına dönük işletilmesi, toplumun denetimini sağlamak amacıyla manipüle ediliyor olması ve tek taraflı olarak rasyonalize edilmesi, bu süreçlerin iktidarlar tarafından mutlak geçerlilik olarak sunulması ortaya çıkan sorunlardan bazılarıdır. İktidarlar, toplumsal ve siyasal yapıları yeniden üretmek için bireyleri, denetim altında tutacak disiplin mekanizmaları yaratmaktadır (Sarıkafoğlu, 2009: 29).

Enformasyon toplumunun temelini oluşturan iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, özellikle internet ağının gelişmesi, demokrasinin gelişmesi için olumlu sayılabilmektedir. İnternetin sağladığı kolaylıkla, toplumlar arasındaki iletişim güçlenmektedir. Bu durum özgürlükler adına oluşturulan tepkilerin yansıtılması bakımından da olumludur. Ancak iktidar güçleri, bu sayısal verilere uygunluk sağlayarak güçlerini korumak için işleyişlerini sürdürmeye devam etmektedir. Elektronik panoptikonlar, bilgi toplumunun öznelereyi oluşturmaktadır. Yazılım programlarının içerisine gizlenen mikroçipler ile bireyler gözetlenmektedir. Dev hapishaneler minyatür halde bu çiplere dönüştürülmüştür. Bilgisayarlar, gözetim toplumunu yaratmakta çok daha başarılı olmaktadır (Yamaç, 2010: 522).

2.GÖZ VE İKTİDAR

Tarihsel açıdan bakıldığında göz, iktidarın en önemli belirleyenlerindedir. Toplumların varlık nedenini ortaya koyması bağlamında birinci dereceden öneme sahip olan göz, iktidar toplumlarının gerçeği anlamlı hale getirmesi bakımından kurulan “*iktidar*” anlamına gelmektedir. Simgesel düzene sahip olan iktidar, aynı simgeler üzerinden kendisini yeniden üretmektedir. Nesnelere, üretim ilişkileri açısından yeniden üreterek toplumsal hayat üzerindeki denetimini, toplumsal göz üzerinden kurmaktadır. Kapitalist iktidar, toplumu denetim altına almak için “*göz*” üzerinde fazlaca yoğunlaşmıştır. Göz merkezli toplumsal yapı üreten iktidar, toplumu süregelen bir denetim altına almıştır. Gözetim kavramı, iktidarın en temel denetim sistemi haline dönüşürken, göz de iktidarın organı haline gelmiştir. Göz bu manada gerçekliği ifade etme yetisini kaybetmiş, iktidarın ördüğü sistemin dışına bırakılmamıştır. Toplum üzerindeki denetim aracı olan göz, kapitalizm ile beraber dönüşüm geçirerek merkezi denetim araçlarından biri haline gelmiştir. Göz, iktidar yapılarının ortaya çıkması ile eşitlikçi ilişkilerin tamamlayıcısı olma rolünden uzaklaşmış, eşitsizliği yaratan iktidar organları haline dönüşmüştür (Çoban, 2014: 2).

İlk çağlardan bu yana, insan eliyle var edilmiş ve hayat boyunca varlığını devam ettirecek olan bir gücün varlığını yok saymak mümkün değildir. Bu güç iktidar kavramıdır. Bu kavram süreç içerisinde farklı şekillerde değişime uğrasa da, biçim değiştirse de hiçbir zaman yok olmayacak bir gerçekliği yansıtmaktadır. İlk çağlarda kabile reisi olarak ortaya çıkan bu güç, günümüzde görünmez olan ancak eskisinden çok daha güçlü olan bir alanı işaret etmektedir. Bu güç hayattaki her şeyden haberdar olan hatta birçok gelişmenin mimarı ve gözetleyicisi rolündedir (Özdel, 2012: 22).

İktidarlar toplumsal öznelere şekil verirken, gözetlemeyi normalleştirmektedir. Foucault, bu durumu söylemsel olmayan pratiklerin iktidar alanlarında oluşan varlıkları ile ilişkilendirmektedir. İktidar bireyi sınıflandırarak, kimliğine bağlayarak, bireyi hem kendisinin hem de diğer kişilerin onda tanımak zorunda bıraktıkları bir hakikat yasası üretmektedir. Böylece iktidar, bireyin günlük hayatına dahi müdahale etmektedir. Bu durum bireyleri özne haline getiren bir alanı ifade etmektedir. Özne, denetim ve itaat yolu ile başkalarına tabi tutulan, aynı zamanda kendi kimliğine bağlanmış olan kişidir (Foucault, 2014: 63). Aslında öznenin bahsederken dahi çoğul olmadan bahsediyor olmak yani tekilleştirmek, “*bağımsız öznellik ters çevrimine*” razı olunduğu anlamına gelmektedir. Çünkü erk, bed-

ni olmayan özne üzerinden yani kendisinden farklı bir özne yaratmaktadır (Holland, 2013: 80).

Özne gerçekte özerkliği olan bir yapılanma değildir. Varlığını koruyabilmek için toplumsal yapının dolayımına ihtiyaç duymaktadır. Özne, toplumsal yapıdan aldıkları ile kendisini oluşturmaktadır. Öznenin edimleri, sistemin koşulları tarafından belirlenmekte olup, bu döngü iktidarın ideolojisi ile çözümsüz bir parçalanmayı işaret etmektedir. İktidarlar, özne üzerinden gerçeklik alanı buldukları için, onları da sürekli olarak yenilemek zorundadır (Çoban, 2009: 3). Bu yenilik için başvurulacak en etkin kaynak “*Bilgi*”dir.

Foucault bilgiyi, stratejik öneme sahip olmasından dolayı iktidar olgusu, bağlamında incelemektedir. Bu yöntemle bilgiden, iktidara ulaşmaktadır. Bilgi, iktidarın araçları ile yeniden şekil alarak ortaya çıkmaktadır. İktidarın önemli bir aracı olmasından dolayı çözümlenmelerinde, bilim üzerinde fazlasıyla durmaktadır. Bilim, anlatıldığı gibi bireyleri özgürleştirmekten öte, iktidarların denetim mekanizmalarından biridir ve bireyleri baskı altına almaktadır. İktidar bilgisi kapsar çünkü bilgiyi oluşturan da iktidardır. İktidar sürekli dolaşmaktadır, iktidar sürekli işleyiş halindedir ve bireylerde ona boyun eğmek zorundadır (Çelebi, 2013: 515, 517).

İktidar için bilgi ve söylem birbirine paralel olarak ilerlemektedir. Söylemsel pratikler üzerinden kendisini gerçekleştiren iktidar, sonrasında bu pratiklere uygun olan kurumlar geliştirilerek denetim ve kontrolü sağlamaktadır. Bu manada şeylere ilişkin bilme arzusu yaratan ve gözetim sistemi oluşturan bir iktidar bulunmaktadır. Bu noktada “*hakikat*” anlam kazanmaya başlamaktadır. Foucault’a göre hakikat, iktidarın asıl gücünü saklayarak, ikna etme yetisinin ortaya çıkarılmasına karşılık gelmektedir. Mesela otoritenin akıl hastanelerini ortaya çıkarması, iktidarın toplum üzerindeki gözetimi, disiplini olarak algılanmaz. Toplumda oluşturulan algı bu disiplinin gerekliliklerden doğmuş olmasıdır. Bu gereklilikler iktidar söylemlerinin, normleştirme söylemlerinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır (Başürk, 2012: 68).

İktidar güçleri söylem pratiklerini güçlendirmektedir. Foucault, insanların kendilerini tanımlamak için kullandıkları terimlerin dahi, iktidar tarafından belirlendiğini ileri sürmektedir. Bu şekilde bireyler sınıflandırılmış kimliklere dönüştürülmektedir. Bireyler zamanla kendilerine verilen bu kimlikleri, hayatın doğal bir sonucuymuş gibi kabullenmektedir. Ortaya çıkan normalleşme, toplum tarafından uygulanan kimliği kabullenme, düzenin sağlanması adına, denetimi kabul etme anlamına gelmektedir. Toplumun normal olarak gördüğü şeyleri kişilerin sorgulamaya başlaması, kişilerin anormal olarak etiketlenmesini de beraberinde getirmektedir. İnsanları düzene tabi tutmak amacıyla oluşturulan bu normalleştirici kurumlar, aksi durumda bireyi toplumun dışına itmektir (Foucault, 2005, Akt, Gölbaşı, 2012: 236).

2.1.Post Modern Çağda İktidar ve Denetim

Bilgi iktidarın en önemli aracıdır. İktidar gücünü, bilgi yolu ile artırmak ve güçlendirmek istemektedir. Oluşan her yeni iktidar yapısı ile bilginin araçsal olma hali de artmaktadır. İktidarla gelişen güç tutkusu, bilgiye duyulan ihtiyaç duygusunu artırmaktadır. İktidarlar bilginin sahibi ve yöneteni olmak istemektedir. Dolayısıyla bu gücün ve denetimin belirli bir kısmını kendi kontrolünde tutmaktadır

Bilgi, iktidar ilişkileri tarihin farklı zamanlarında farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. Bazı dönemlerde bilgi, tek başına iktidarın biricik kaynağını oluştururken, bazen iktidarın bir aracı olarak kullanılmış bazen de iktidarın kendisine dönüştürülmüştür. Amacı her ne

olursa olsun bilgi ile iktidar hep iç içe ilerlemiştir. Özellikle modern zamanlarda bilgi, iktidar birlikteliği daha karışık ve merkezci bir yapıya dönüşmüştür. Bunun temel sebebi, doğa bilimlerinin itibarlı yapılarının etrafında, seküler iktidar yapılarının sosyal bilimlere verdiği meşrulaştırma, denetim mekanizmalarının ürettiği normlardır (Bayram, 2009: 2).

Günümüzde iktidar sahipleri denetimi, bilişim teknolojileri yolu ile uygulamaktadır. Toplumun denetlemek amacıyla kullanılan gözetim kavramı özellikle ulus devlet ve sanayi toplumuna geçiş sürecinde kullanılmaya başlanmıştır. Bu durumun temel sebebi ise modern hayatın getirdikleri ile beraber teknolojik araçların daha fazla kullanılıyor olmasıdır. Modern toplum yapısının gelişmesi ile beraber, gözetimin odak noktası baskıdan yönetime kaymış ve böylece gözetim kavramı daha sistemli hale gelmiştir (Tokgöz, 2011: 10). Bilginin, iktidar aygıtları yolu ile biçimlendirilerek çoğaltıldığını öne süren Foucault, bu bağlamda bilimsel bilginin iktidarın en önemli kaynaklarından olduğu yönünde tespitlerde bulunmaktadır. Foucault'a göre bilim, bireyleri özgürleştiren bir araç değil aksine iktidar güçlerinin bireyleri kontrol altında tutma mekanizmalarından sadece biridir. İktidar bu güçle bireyleri hapsedmektedir (Çelebi, 2013:515).

Foucault'un ifade ettiği biçimde, bir veya birden fazla kişinin eylemleri ile birlikte iletişimlerinin düzenli olarak takip edilmesi anlamına gelen gözetim kavramı, günümüzde internet gibi enformasyon araçlarının gelişimine paralel olarak, ayrı bir öneme sahip olmaktadır. Bu yöntemle elde edilen kişi verileri sürekli artmaktadır. Enformasyon teknolojileri, toplumları gözetleyenler için görünmeden izlenir hale getirmektedir. Ayrıca bilgiler depolanabilmektedir. Bunun yanı sıra resmi otoriteler daha iyi hizmet adı altında, sıradan insanlarla alakalı sürekli olarak enformasyon toplamaktadır. Yabancı ülkelerde DNA verileri dahi kayıtlara geçirilmektedir. Çeşitli alanlardaki bilgisayar hafızalarında depolanan kişisel bilgiler, iktidar için denetim amaçlı kullanılmaktadır (Bozkurt, 2014: 103, 105).

1970'li yıllardan sonra, bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler bir gerçekliği ortaya koymuştur: Her an görünmeyen gözler tarafından takip edilmekteyiz. Bu takip esnasında hareketlerimiz de kayıt altına alınmaktadır. Yolda, sokakta, okulda yaşamın her alanında izleniyor olmak günümüz toplumunun gerçekliğini ortaya koymaktadır. Foucault'un panoptikonu artık toplumsallaşmış durumdadır (Kaplan, Ertürk, 2012: 8).

Posta servisi kavramının ve sisteminin yaratıcısı olan Perslerden sonra, iletişim ve medya ciddi dönüşüme uğramıştır. Günümüzde iletişim alanlarının şekli değişmiş, iletişim dijitalleşmiştir (Büyükşener, 2009: 39). Özellikle bilgisayar çağı ve bu çağla yükselen internet olgusu, iletişimin varlık alanlarını değişime zorlamakta, sosyal hayatın her yönüne temas ederek denetimi kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında çok yeni olmasına rağmen internet, yeni sosyal medya ortamları ile ulusal sınırları aşmakta çok farklı ortamların oluşmasında etkili olmaktadır. Kitle iletişim araçlarıyla ve bu araçların kullanımını elinde tutan iktidar güçlerinin tek taraflı olarak oluşturdukları iletişim süreci, teknolojinin hızla gelişen yapısı ile birlikte klasik anlamlardan hızla sıyrılarak iletişimin yapısal manada interaktif, karşılıklı iletişim ortamları oluşmaya başlamıştır. Bu duruma paralel olarak toplumsal yapıda teknolojik yeniliklerle bağlantılı olarak değişime uğramaktadır. Yeni toplumsal ortamda bireyler bu gelişmelerle bağlantılı olarak yeni maceralara atılmaktadır (Babacan, Haşlak, Hira, 2011: 63, 65).

2.2 İktidarın Gözlem Mekanizmaları

Her iktidar varlığını sürdürmek için bilgiyi kullanmaktadır. Bilginin işlevlerinden biri, öteki insanı denetim altına almaktır. Her çağda otorite sahipleri kendi varlıklarını devam

ettirip, bilgiyi yönetmek için büyük çabalar harcamıştır. Bireyler, sahip oldukları bilgiye göre davranmaktadır. İnsanların bilgi birikimlerine sahip olmak, demek aynı zamanda onların, davranışlarının tarafını da belirlemek anlamına gelmektedir. Dünyanın en karanlık dönemi olarak bilinen ortaçağda, bilginin kiliseden kurtularak özgürlüğüne kavuşması, 16. yüzyıldan 20. yüzyıl ortalarına kadar ciddi manada bilimsel gelişmelere yol açmıştır. Bununla beraber bilimsel bilgiye dayalı teknoloji ve siyasal yapıların yarattığı ekonomik yapılanmalar, bilimin ve bilginin rasyonel tarafını bozarak, onu yeni iktidar yapılarının kontrolüne sokmuştur. İkinci dünya savaşını takip eden süreçte egemen iradeler bireylerin davranışlarını yönetmek için büyük gelirler harcamıştır (Eroğlu, 2006: 1). Bu harcamaların büyük kısmı, denetimi kolaylaştıracak gözlem mekanizmalarına harcanmaktadır. Gelişen dünyada, teknolojik gelişmeler, iktidarların gözetim olgusunu kolaylaştırdığı gibi, denetimin işlevselliğini de artırmaktadır. Toplumsal yapılarda meydana gelen değişimler bir bakıma bu gelişmelerin sonucu olmaktadır.

Bentham'dan günümüze kadar geçen sürede, günümüz şartlarına uygun olarak yeni gözetim mekanizmaları meydana getirilmiştir. Özellikle son otuz yılda elektronik sistemler ile teknolojilerinde gözle görülür bir gelişme söz konusu olmaktadır. “*Telefon, internet, metal detektörler, tarayıcılar, parmak izi tanıma sistemleri, barkot okuyucular, kapalı devre kamera sistemleri*” günümüz toplumunda en fazla kullanılan gözetim mekanizmalarıdır. Bu sistemlerin meydana getirilmesindeki amaçlar şu şekilde sıralanabilir (Özarslan, 2008: 141):

1. Günümüzde iktidar, toplum üzerinde etkili olmak ve bu etkisini kurmak için bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Gözetim mekanizmaları istenilen bilginin elde edilmesinde merkezi öneme sahiptir.
2. İktidar, elde ettiği güç ile toplanan veriler doğrultusunda toplumsal yapılarda ve kurumlarda nicel ve nitel değişimler yaratmaktadır.
3. Bilgi toplama sürecinde toplumdaki kişiler ayırt edilmeden gözetlenip fişlendikleri için, gözetim hayatın her alanında, demek söz konusu olabilmektedir. Hatta o günün şartlarında işe yaramayacak olan veriler, sonra işe yarayabilir düşüncesi ile yine de toplanmaktadır.

İktidarlar, gözetim mekanizmaları sayesinde, insanların eylemleri üzerinde daha etkin hale gelmektedir. İktidarın ilerleme aşamalarında, sürekli olarak bilgi akışı olmakta, iktidar etkin olduğu tüm yüzeylerde denetimi kuvvetlendirmektedir. İktidar kendisini tehdit edebilecek herhangi bir durum karşısında, görünürlüğünü ortaya koymaktadır. Yeni sistemler ortaya koyarak, toplumsal yaşamı hareketsiz hale getirerek çerçevlendirmektedir. Sürekli olarak yapılan kayıt altına alma işlemiyle de gücünü kontrol altına almaktadır. Disiplin yapısı, demokratik olarak denetim altına alınmaktadır. Böylece modern toplum, disiplin altında tutulan toplum haline dönüşmektedir (Bozkurt, 2000: 77).

İktidarlar için gözetleme kavramı, kişilerin eylemlerini denetim altına alarak, bireyi kontrol altında tutmak için kullanılan, bilgi birikimini ifade etmektedir. 1950’li yıllara kadar gözetleme daha kısıtlı imkânlar ile yapıyorken, 1950’li yıllardan sonra iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelere paralel olarak daha geniş alanlarda yapılmaya başlanmıştır. Gözetlemenin yanında kayıt altına alma yolu ile kontrol daha sıkı hale gelmiştir. Gözetleyen iktidarlar, bireyler hakkında ayrıntılı bilgi toplayarak otoritelerini doğrudan uygulamaktadır. Bu yöntemle iktidar her yönde olduğunu hissettirmektedir. Gözetim altına alınanlar, kimler tarafından izlendiklerini tam anlamıyla bilemedikleri için, gözetimin ayrı bir parçası haline gelmektedir (Sucu, 2011: 127).

2.3. Bir Denetim Aracı Olarak Söylem

Herhangi bir kavram, her zaman asıl anlamını meydana çıkaracak şeffaf bir şey olmayabilir (Goodchild, 1996: 94). Dolayısıyla iktidarların toplumu denetim altına alması sadece enformatik açıdan olmamaktadır. Gözetim alanlarının oluşumu söylemsel pratikler yolu ile de yapılmaktadır. İktidarın söylemsel pratikler yolu ile yaşamı sınıflandırması, onun eylemselliğine de farklı bir bakış açısı katmaktadır. İktidar bu yönü ile toplum üzerinde doğrudan ve görünür olacak şekilde etki oluşturmamaktadır. İktidar devamlılığını, bu ifadeler üzerinden sağlamaktadır. İktidar böylelikle toplumsal hayat üzerindeki ilişkilere anlam kazandırarak, bireyleri de denetlemiş olmaktadır. Yani iktidar, meşrulaştırdığı hakikatlerini söylemsel ifadelerle, toplum üzerinde anlamlı hale getirmektedir. İnsanlar da çeşitli eylemler yolu ile bu pratiklere bağlanarak farkında olmadan gözetim altında tutulduğu iktidarın devamlılığını sağlamaktadır (Baştürk, 2013: 244).

Bu bağlamda siyasal terminolojiye AKP tarafından kazandırılan muhafazakâr demokrasi kavramı, partinin kendinden önceki diğer partilere göre farklılık yaratmak için kullandığı ideolojik bir söylemdir. Ülkemizin özellikle AKP'nin seçmen kitlesinin büyük çoğunluğunun muhafazakâr olduğunu düşündüğümüzde kişileri etkilemenin çok önemli bir yöntemi olduğunu görmekteyiz. Devletin daha çok mağdur kesime yönelik söylemleri ön plana çıkarması ve AKP'nin bu tutumlara yönelik bir söylem zemini oluşturması, (Türe, 2005: 51, 52) toplumsal yaşamda ideolojik söylemlerin kişilerin tutumları üzerindeki yönlendirici gücüne örnek olmaktadır.

Günümüz dijital panoptikonu yaşarken, bireyler gizli özne olarak hayatlarını devam ettirmektedir. İktidarlar, toplumsal denetim yolları ile bireyleri disiplin altına almakta, normalleştirme süreci bağlamında, bireyler kendilerine verilenleri içselleştirerek bilgi teknolojilerinin özneleri haline gelmektedir. Gücün gözünden kaçma şansı olmayan bireyin, böyle bir şans yakalaması durumunda yapacağı şey o gözden kaçmak olacaktır. Kaçmak, kolay olmadığı için uysal bedenler içerisinde yaşamak mümkündür. Görüntü olarak taşınan bu uysallık, gözetleme var olduğu müddetçe bireyle özdeşleşmektedir. İktidarın gözü içselleştirilse dahi değerlerinin içselleştirilmesi mümkün değildir. Kendi iç dünyamıza değerlerimize kendi gözümüzle değil otoritenin gözü ile bakarız. Kişiler gözetim durumunu, peşi sıra gelebilecek olan bir cezayı önlemek adına içselleştirmektedir (Tokgöz, 2011: 134). Dolayısıyla iktidar söylemi toplumu yönlendiren ve denetim altına alan en güçlü formlardan biri olmaktadır.

2.4. İşlemsel Araç Olarak Dijital Medya ve Gözetleyen Gözün Gözetimi

Sosyal medya ve sosyal ağlar kişilerin alanlarını genişlettiği gibi, yeni ortamlar iktidar güçlerinin en fazla kullandıkları alanlar olmaya başlamıştır. İnterneti sosyal paylaşım ortamlarına dönüştüren web gün geçtikçe potansiyel gücünü artırmaktadır. Dijital ortamın sağladığı hız İktidarlar tarafından yeterince kullanılmaktadır (Büyükşener, 2009: 39). Bu durumun en önemli örneği Amerika Birleşik Devletleri başkanlık seçimleri sırasında Barack Obama'nın sosyal medyanın yardımıyla yaptığı kampanyadır. Ülkemizde ise sosyal medyanın itici gücü Adalet ve Kalkınma Partisi'ni de harekete geçirmiş, Ar-Ge Başkanlığı ile başlatılan çalışmalarla sosyal medyayı sürekli kullanarak denetleyecek 6 bin kişiden oluşan bir ekip kurulmuştur. Yerel seçimler öncesinde oluşturulmaya başlanan bu çalışmanın en önemli hedeflerinden biri seçim kampanyalarına yönelik çalışmaların hızlandırılması olmuştur. Yoğunluk olarak İstanbul'da oluşturulan ekibin çalışmaları arasında parti programları oluşturmak, görsel ve yazılı şeylerin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamaktır. Bununla birlikte Türkiye'de Siyaset Akademisi eğitim programlarında önceleri

seçmeli olan “sosyal medya” dersi zorunlu hale getirilmiş, program gelecekte siyasetle ilgilenmek isteyen gençlerin sosyal medyayı etkin kullanma becerileri sağlamayı hedeflemiştir (Hürriyet, 2013). Böylelikle siyasi iktidar sosyal medya yolu ile bireyler üzerindeki kontrolünü sağlamlaştırmaya çalışmaktadır.

Kitle iletişim araçlarında yaşanan gelişmeler, bireylerin ilgi alanlarını da değiştirmiştir. Gözetlenen toplum anlayışında kaymalar meydana gelerek, gözetleyen toplum kavramları ön plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle 17 Aralık sürecinde ortaya çıkan tapeler bu durumun en net göstergesidir. Tape, “*telefon dinlemelerinin kayda alınması sonucu elde edilen ses kaydı*” olarak tanımlanmaktadır. 17 Aralık operasyonları, öncesinde birçok kişinin bilmediği bu kelime, operasyonlardan sonra günlük hayatta sıkça duyulan bir kavram haline gelmiştir. Tape, ilk olarak futbolda ortaya çıkan şike operasyonları sonrasında kullanılmıştır. Sosyal medya yolu ile daha çok benimsenmiştir. İnternete düşen ses kayıtları ile haberlerin ana teması olmuştur (Habertürk, 2014).

Durum bu noktada iken, 17 Aralık sonrası yayınlanan tapeler reyting rekoru kırmıştır. Tapelerin yayınlanmasıyla ön plana çıkan ‘*haramzadeler*’ ile ‘*bascalan*’ hesapları, 30 günde en çok girilen site olmuştur. SocialBlade’de yayınlanan verilere göre, “*bascalan*” adresinden paylaşılan ses kayıtları 13,3 milyon kere, “*haramzadeler 333*” hesabından paylaşılan kayıtlar ise 7,3 milyon kere izlenmiştir. Tapelerin yayınlandığı sitelerin başında YouTube gelmektedir. Bu olayların yaşandığı zaman diliminde, YouTube ülkemizde en fazla takip edilen televizyonun izlendiği saat aralığındaki kişi sayısını aşmıştır. Türkiye’de en fazla girilen sitedir. YouTube verilerine göre 2014 Ocak ayında, siteyi ziyaret eden kişi sayısı **27,8 milyondur. Bu rakam Türkiye’deki internet abone sayısının yüzde 90’ına eşittir (Gazeteciler, 2014). “27 Mart 2014 Perşembe Günü Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Bakanlık Müsteşarı Feridun Sinirlioğlu, Mit Müsteşarı Hakan Fidan ve Genelkurmay 2. Başkanı Orgeneral Yaşar Gürel’e” ait oldukları iddia edilen tapelerin internette yayınlanmasından sonra Twitter’ın ardından, YouTube erişime kapatılmıştır (Vikipedi, 2014).**

Elektronik iletişimin dinlenmesi ve dinlenen bilgilerin dağıtılmasını önlemek için yürürlükte bazı uygulamalar bulunsa da, bu tarz olayların önlenmesinde birtakım sıkıntılar bulunmaktadır. Kamusal bilgi sistemlerinde, kişisel verilerin sürekli olarak depolanması, bu verilerin güvenliğini zorlaştırmaktadır. Kullanılmakta olan sistemler, “*hack*” denilen internet korsanlarına karşı zayıf kalmaktadır. Güvenlik teknolojilerin sürekli gelişiyor olmasına rağmen, kişisel bilgilerin alınmasının önüne geçilememektedir. Günümüzde bu durumla alakalı örnek vakalara sıkça rastlanmaktadır (Tataroğlu, 2013: 273).

Teknoloji, sunduğu imkânlar ile bireylerin konuşmalarının ve görüntülerinin kayıt altında tutulabilmesine olanak vermektedir. Teknoloji sayesinde gözetleme, bir “*gözetleyeni ve gözetleneni*” varsaymaktadır. Toplumsal alanda bu durum, bilginin eyleme geçmiş halini ortaya koymaktadır. Bu anlamda kitle iletişim araçlarının kullanımı, ilgi alanlarına göre farklılaşmaktadır (Başer, Akça, 2011: 20). Özellikle internetin önlenemeyen yükselişi, kişilerin istedikleri bilgilere çok daha rahat ve ucuz yollardan ulaşılıyor olması, siber alanın özel hayatlar ile kamusal alan arasındaki mekân farklılıklarını ortadan kaldırmaktadır.

2.5. Denetleyen İktidarın Denetlenen İktidara Dönüşmesi

Gözetim, modern hayatın bir parçası olarak görülmektedir. Kapalı toplumlar ile feodal toplumlarda oluşmayan yapılar, yeniçağda sistematik olarak oluşturulmaya başlanmıştır. Enformasyon alanında yaşanan gelişmeler ile bilgiye kolayca ulaşıyor olması, bireylerin

denetlenmesini daha kolay hale getirmektedir (Sucu, 2011: 128). Aynı zamanda denetlenen iktidarın, denetlendiği bir ortam meydana gelmektedir.

Kitle iletişim araçlarında her geçen gün meydana gelen yenilikler, sosyal medya ortamlarının kontrol edilemeyişi ve görsel, yazılı basının kişileri manipüle etme etkisi aynı dünya görüşüne sahip insanları bir araya getirmektedir. Gazetecilik pratiklerinde ortaya çıkan yenilikler ile herkesin gazeteci olduğu bir hayatta gözetleyen ve gözetlenen taraflar aynı olabilmektedir.

Frankfurt Okulu düşünürlerinin ifade ettiği gibi, medyanın toplumsal hayatı belirleme ve dönüştürme gücü her geçen gün artmaktadır. Bilgiyi üreten kanalların ideolojik etkilerle bireye sunulması, kişilerin gerçeklik arayışlarında sonu olmayan bir maceraya sürüklenmektedir. Medya gruplarının ideolojileri, hizmet ettikleri çıkar gruplarının ideolojilerine dönüşmektedir (Kaplan, Ertürk, 2012: 9).

Durum böyle olunca herkesin aktif olarak gazetecilik yapmaya başladığı bir dönemi yaşamaktayız. Yurttaş gazetecilik olarak tanımlanan bu kavram herhangi bir kurumda gazeteci olarak çalışmayan kişilerin temelinde merak olgusunun bulunduğu bir anlayışla etrafında gördüğü olaylarla alakalı kaleme aldığı yazı, fotoğraf veya videoları sosyal medyada yayınlamasıdır. Yurttaş gazetecilik, geleneksel medya ile aktif gazetecilerin yaptığı haberlere bireylerin itibar etmemesi üzerine ortaya çıkmıştır. Doğru haberciliğin olmadığı düşünülen ortamda bu eksikliğin ortadan kaldırılması yurttaş gazetecilik ile mümkün olmaktadır (Turan, 2008: 58). Yurttaş gazeteciliğinin varlığı ile birlikte sosyal medya bu kişilerin en fazla kullandıkları alan olmuştur. Blok süreçlerinin başlaması da bunu göstermektedir. Bireyler kendi yaptıkları haberleri kendi bloklarında yayınlamaktadır. Teknolojinin yükselmesi ile ortaya çıkan Yurttaş gazetecilik kavramında açığa çıkan en büyük sıkıntı ise mahremiyet ihlallerinin artması olmuştur.

Yeni teknolojilerle, iletişim ve enformasyonun gelişiyor olması, özellikle sosyal medyada kişilerin mahremiyetini ihlal edecek kadar, her türlü bilgiye ulaşılmasını da kolaylaştırmaktadır (Aydın,2013: 131-146). Mahremiyetin kamusal alan ile olan ilişkisi, bireylerin yalnız kaldıkları, istedikleri gibi davrandıkları, diğer kişilerle nerde, ne zaman, hangi koşullarda iletişim kuracaklarına kendilerinin karar verdikleri bir ortamda meydana gelmektedir. Yani mahremiyet, kişinin kamu üzerindeki eylem haklarını ifade etmektedir (Yılmaz, 2012: 248).

Tarihsel süreçte, devlet düzeyinde, askeri alanlarda ve benzeri alanlarda bilginin korunması ve güvenliğinin sağlanması için ortaya çıkan problemlerin çözümünde, sürekli bir çözüm arayışı olmuştur. Tarihte kullanılan ilk şifreleme tekniklerinden biri, “*monoal-pabeticciphers*” yöntemidir. Bu yöntemi, teknik olarak kullanan en ünlü kişi Roma imparatoru Sezar’dır. Yöntemle kullanılan şifreleme ise “*Sezar Şifresi*” olarak bilinmektedir. Bir diğer yöntem de İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası’nın kullanmış olduğu “*Enigma*” isimli makinedir. Bu şifreleme yöntemleri, zaman içerisinde kırılabilmiştir (Özcan, Akdaş, 2012: 574)

Genel olarak insanlar, başkaları tarafından bilinmesini istemedikleri mesajlarını, farklı yöntemlerle gizlemek istemektedir. Yukarıda belirttiğimiz üzere, tarihsel dönemlerde bunun örnekleri bulunmaktadır. Mesajların belli bir sistem içerisinde öncelikle “*anlaşılabilir*” daha sonra ise “*anlaşılamaz*” hale getirilmesi, sonraki aşamada tekrar anlaşılabilmesinin sağlanmasına “*kriptoloji*”, herhangi bir yapı değişikliği olmadan mesaj içeriklerinin saklanmasına ise “*steganography*” denilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası-

nın 22. Maddesi¹ bireylerin haberleşme özgürlüğüne sahip olduğunu ve iletişim gizliliğinin temel kaide olduğunu belirtmektedir. 22. Maddeye göre “dinlemeler” ancak hâkim kararı doğrultusunda yapılabilir. Durumun tek istisnası, “özel durumlar” için geçerli olmaktadır. Fakat yasal olarak güvence altına alınmış olmasına rağmen, ülkemizde hâkim kararı olmadan özel ve tüzel kimliğe sahip kişi ve kuruluşlar dinlenmekte, sosyal medyada takip edilmektedir. “*Sivil ve askeri bürokrasinin*” etkinliğinin kısmen de olsa zayıfladığı bir dönemde yapıldığına inanılan bu gizli dinleme ve gözetleme faaliyetleri son dönemde ortaya çıkan tapeler ile pekişmektedir (Kırlıdoğ, 2011: 3, 18).

İnternet’in “*anarşist*” yapısı, denetlenemeyişi, zaman ve mekân sınırı olmayışı, otoriter sistemlerin, daha rahat kontrol edilmesini sağlamaktadır. Merkezi bir kontrolün olmadığı “*siber uzayda*” bireyler, iktidar sahiplerinden bağımsız, daha özgür hareket etmekte ve isteklerini daha rahat dile getirmektedir. Özellikle otoriter yönetimlerin muhalif kesimleri, bu teknoloji yardımı ile uluslararası normlara ters düşen konuların önüne geçilmesi bağlamında dış dünyadan daha rahat destek alabilmektedir. Sınır kavramı fiziki mekâna göre, siber uzayda daha önemsiz hale gelirken, birey kavramı geçmişte hiç olmadığı kadar ön plana çıkmaktadır. Özellikle internetin “*anonim*” yapısı arkasındaki kişilerin düşüncelerini çok daha rahat dile getirmelerine olanak sağlamıştır. İnternet, yönetenler üzerinde toplumsal denetim aracına dönüşmektedir (Bozkurt, 2014: 106). Özellikle aktivist hareketler bu noktada ön plana çıkmaktadır. Aktivistlerin en belirgin özelliği bireyler üzerinde davranış değişikliği meydana getirerek kamuoyu yaratarak istedikleri noktada anayasal değişikliklerin önünü açmaktır. Bu amaç doğrultusunda çok farklı araçlar kullanılmaktadır. Günümüzde iletişim araçlarının verdiği güçle amaç sadece enformasyon yaymak değil sanal ortamı direk eylemin alanı olarak kullanmaktır (Lievrouw, 2011: 54). Aktivistler eylemlerini anlamlı hale getirmek için sayısal mekânı farklı şekillerde kullanmaktadır. Temel hedef enformasyon teknolojilerini harekete geçirerek sosyal hareketliliği başlatabilmektedir. 2013 yılı Mayıs ayı sonlarında başlayan ve günlerce süren “Gezi parkı olayları” da aktivistlerin enformasyon teknolojilerini etkili biçimde kullandıkları örnek olay olarak kayıtlara geçmiştir.

SONUÇ

Elde edilen sonuçlara bakıldığında gözetim kavramının sadece bireylere yönelik olarak gerçekleştirilmediği, fiziki mekânlara, sayısal teknolojilere ve sistemlere de uygulandığı anlaşılmaktadır. Post modern dönemde yeni ve çoklu bir kavram olarak ön plana çıkan gözetim toplumu iktidar yönetimlerinin rasyonel metotlarını da bünyesine katmaktadır. Yeni iletişim teknolojileri bağlamında toplumsal sahiplik ve denetim alanlarındaki son engeller de ortadan kalkmıştır. İktidarın gücünü temsil eden görme/gözetim, yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla aynı zamanda bireysel denetim ve gözetim aracı haline gelmiştir.

¹ Madde 22- (1) Herkes haberleşme hürriyetine sahiptir. Haberleşmenin gizliliği esastır. (2) Millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel sağlığın, genel ahlâkın veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması veya suç işlenmesinin önlenmesi sebepleriyle usulüne uygun olarak verilmiş hâkim kararı olmadıkça; yine bu sebeplere bağlı olarak gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınmış merciin yazılı emri bulunmadıkça, haberleşme engellenemez ve gizliliğine dokunulamaz. Yetkili merciin kararı yirmidört saat içinde görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını kırksekiz saat içinde açıklar; aksi halde karar kendiliğinden kalkar. <http://yeni-anayasa.blogspot.com.tr/2007/09/madde-22-haberleme-hrriyeti.html> erişim tarihi: 27.02.2015

20. yüzyılın sonlarında medya tarafından yalnızlaştırılan birey, medya ideolojilerinin kurgulamalarıyla sarılıp sarmalanmaktadır. İktidar karşısında zayıf bırakılan bireylerin direniş alanları da zayıflatılmaktadır. Buna karşılık 21. yüzyılın ilk başlarında, özellikle internet haberciliğini kullanan birey, tek tiplleşmeye karşı, birer politik aktör olarak, siber ağları kullanma yolu ile karşı atağa geçmektedir. Dünya ölçeğinde bu eğilimlerde her geçen gün artış olmaktadır. Birey, devletin dönüştürücü gücü karşısında, yine aynı aygıtları kullanma yolu ile kendi ideolojileri için savunmaya geçmekte, böylece bu yöndeki örgütlenmeler artmaktadır. Her bireyin kendi politik araçlarını kullanarak dünyayı görmek istediği açıdan değerlendirdiği, klavyesinden dünyaya mesajlar verdiği bireysel dönüşüm politikalarının yaşandığı bir çağı yaşamaktayız (Kaplan, Ertürk, 2012: 11). Her ne kadar devletin rolü bu noktada daha etkin olarak görünüyorsa da, günümüzde özel yaşama ve mahremiyete yönelik tehditler sadece devlet kolları tarafından değil aynı zamanda bireyler ve farklı kuruluşlar tarafından da yapılmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinde meydana gelen yenilikler kişilerin ve kurumların özel hayatlarına müdahaleyi kolaylaştırmaktadır. Böyle bir ortamda insanlar telefon görüşmelerinin dinlenmeyeceğinden, sanal iletişimin okunmayacağından, çeşitli bilgi ve dokümanların gazetelerde yayınlanmayacağından emin olamamaktadır (Yüksel, 2003: 182, 183).

Ortaya çıkan sonuç “sosyal ve politik” geleceğin “teknoloji bayilerindeki” yayınlardan öğrenilemeyeceğini göstermektedir. Çünkü sürekli gelişen teknolojiler, yaygın ve hızlı bir şekilde kullanılmakta, var olan gelişmeler ‘sosyo- teknik’ alanların her birinde gözlenmektedir. Gözetim bakımından, kişisel bilgiler sınırlar olmadan izlenebilmektedir. En dikkat çeken tarafı, veriler dijital olduğu için, sınır kavramı ortadan kalkmaktadır (Lyon, 2013: 163, 191).

Enformasyon araçlarının sürekli gelişimi ‘ağ işçilerini’ ağ sisteminin sürekli elemanı haline getirmektedir. Merak duygusundan beslenen ‘ağ ajanlığı’ bir sanal cemaat duygusu yaratmakta, internette vücut bulan sanal bağlar iktidarların belli kural ve dinamiklerini tehdit eder hale gelmektedir.

KAYNAKÇA

Akça, G. ve Doğa Başer, (2011). “Karanlığın Yok Oluşu, Gelişen Teknolojinin Gizlilik ve Mahremiyet Üzerindeki Etkileri”. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 19-42.

Aydın, B. (2013).“Sosyal Medya Mecralarında Mahremiyet Anlayışının Dönüşümü. Transformation Of Privacy In Social Networks”. *İstanbul Arel Üniversitesi, İletişim Fakültesi. İletişim Çalışmaları Dergisi*, (5), 131-146

Aytaç, Ö. (2005). “Modern Bürokratik Kurumlar Ve Baskı Düzenleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 15(1), 249-278

Babacan, M. E., Haşlak İ. ve Hira, İ. (2011). “Sosyal Medya ve Arap Baharı, Arab Spring and the Social Media”. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 6(2), 63-92

Başaran, T. (2007). *Soğuk Savaş Sonrası Bilim Kurgu Sinemasında Distopik Sistemler Ve Kontrol Mekanizmaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı.

Baştürk, E. (2012). “Michel Foucault’da Liberalizm Eleştirisi: İktidar, Yönetimsellik Ve Güvenlik”. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 14, 65-78

- Baştürk, E.** (2013). “Bir Kavram İki Düşünce: Foucault’dan Agamben’e Biyopolitikanın Dönüşümü” *Alternatif Politika*, 5 (3), 242-265
- Bauman, Z.** (2011). *Bireyselleşmiş Toplum*. (Çev.) Yavuz Alagon. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Bayram, A. K.** (2009). “Modern Zamanlarda Etik ve Siyasal Değerler”. *Dem Dergi*, 2 (5), 16-23.
- Bozkurt, V.** (2000). “Gözetim ve İnternet: Özel Yaşamın Sonu mu?” *Birikim Dergisi*, (136), 75-81
- Bozkurt, V.** (2012). *Endüstriyel Ve Post-Endüstriyel Dönüşüm*. Bursa: Ekin Basım Yayın
- Bozkurt, V.** (2014). *Endüstriyel, Post Endüstriyel Dönüşüm, Bilgi, Ekonomi, Kültür*. Bursa: ekin basım yayın dağıtım.
- Büyüksener, E.** (2009). *Türkiye’de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış*. (Ed.) Mustafa Akgül, Ethem Derman, Ufuk Çağlayan, Attila Özgi. İstanbul: Bilgi Üniversitesi. 39-43
- Çelebi, V.** (2013). “Michel Foucault’da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi”. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 512-523.
- Çoban, B.** (2009). “Yeni Panoptikon, Gözün İktidarı ve Facebook”. *Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (10), 1-18
- Çoban, B.** (2014). “Göz ve İktidar: “Vitrinlere Değil Gökyüzüne Bak!””. *EulJournal of Social Sciences. LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 15
- Dolgun, U.** (2008). *Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu Küreselleşen Dünyada Gözetim, Toplumsal Denetim Ve İktidar İlişkileri*. İstanbul: Ötüken Neşriyat A.Ş
- Ekin, N.** (1999). *Küreselleşme Ve Gümrük Birliği (Çalışma yaşamında Dönüşüm: Çelişkiler Ve Fırsatlar)*. İstanbul: Fırat Basım San. Tic. Ltd. Şti
- Eroğlu, Feyzullah** (2006), “Bilgi-İktidar Ekseninde Yönetim Bilimlerinin İdeolojiye Alet Edilmesi” 3-5 Kasım 2006 Uluslararası Bilgi. *Ekonomi ve Yönetim Kongresi*, 1, 22
- Foucault, M.** (2014). *Özne Ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Gölbaşı, Ş.** (2012). “Mahpus Toplum: Panoptikon’dan Biyolojik Gözetime”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 66 (2), 235-246.
- Gönülaçar, Ş.** (2008). “İç Denetimin Bürokratik Serencamı”, *Mali Hukuk Dergisi*, (135), 1-21.
- Güneş, S.** (2006). *Enformasyon Toplumunun Putları*. Ankara: Hece Yayınları
- Kamu-Bib Kamu Bilisim Platformu.** (2008). X .Kişisel Verilerin Korunması. 2. Çalışma grubu.
- Kaplan, K. ve Elif Ertürk** (2012). “Dijital Çağ Ve Bireyin İdeolojik Aygıtları” *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 2(4), 7-12.
- Kırlıdoğ, M.** (2011) “Günümüzde Ve Geçmişte Elektronik Dinleme Ve Gözetim”. *Bilim ve Gelecek dergisi*, 94, 1-19.

- Kocacı, F.** (2003). “Bilgi Toplumu ve Türkiye”.*C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*. 27(1), 1-10.
- Köse, H. Ö.** (1999). “Denetim ve Demokrasi”, *Sayıştay Dergisi*. (33), 62-85.
- Lyon, D.** (2006). *Gözetlenen Toplum*. (Çev. Gözde Soykan). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Lyon, D.** (2013). *Gözetim Çalışmaları*. (Çev.) Ali Toprak. İstanbul:
- Marx, G. T.** (2002). “What’s New About the ‘New Surveillance?’ Classifying for Change and Continuity”, *Surveillance and Society*, 1(1), 9-19.
- Mattelart, A.** (2004). *Bilgi Toplumunun Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları
- Özarslan, Z.** (2008). “Gözün İktidarı: Elektronik Gözetim Sistemleri”. ‘Panoptikon Gözün İktidarı.’ Barış Çoban, Zeynep Özarslan. (Haz.). İstanbul: Su Yayınları
- Özcan, İ.** ve Davut Akdaş, (2012). “Mikrodenetleyiciler Kullanılarak Hızlı Ve Güvenli Haberleşme Sistemlerinin İncelenmesi”. 3. *Ulusal Tasarım İmalat ve Analiz Kongresi*, 574-585.
- Özdel, G.** (2012). “Foucault Bağlamında İktidarın Görünmezliği ve ‘Panoptikon’ İle ‘İktidarın Gözü’ Göstergeleri”. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication Tojdac*. 2 (1), 22-29
- Sucu, İ.** (2011). “Gözetim Toplumunun Karşı Ütopya Yüzü: İktidar Güçleri Ve Ötekiler”. *Atatürk İletişim Dergisi*, (2), 127-128.
- Taner, A.** (2012). “Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma Arayışları Ve Hesap Verme Sorumluluğuna Etkileri”, *Sayıştay Dergisi*. (85), 27-50
- Tataroğlu, M.Tbd.** (2013). “Mahremiyet Sorunlarının Önlenmesinde Mahremiyet Etki Değerlendirmesi”. *Yönetim Ve Ekonomi*, 20(1), 263-289.
- Tekergül, M.** (2010). *İşyerinde Elektronik Gözetim Uygulamaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Anabilim Dalı.
- Tokgöz, C.** (2011) *Bilişim Çağında Toplumsal Denetim Aracı Olarak Gözetim Olgusu Ve Yeni İletişim Ortamlarında Bireyin Gözetim Farkındalığı Üzerine Bir Araştırma*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı.
- Turan, N.** (2008). *Yeni Medya Ve Gazetecilik*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı.
- Türe, F.** (2005). “Muhafazakârlık, Yeni Sağ ve AKP”. *Eğitim bilim toplum, üç aylık hakemli dergi*. 3(12), 40-50
- Weber, M.** (1986). *Sosyoloji Yazıları*. (Çev. Taha Parla). İstanbul: Hürriyet Vakfı Yayınları.
- Yamaç, K.** (2010). “Bilgi Toplumu ve Demokrasi Üzerine, On Information Society and Democracy”. *Türk Kütüphaneciliği* 24 (3), 519-525
- Yılmaz, A.** (2012). “Sosyal Medya Kullanımında Güncel Tartışmalar: Üniversite Öğrencileri Örneğinde Mahremiyet Kamusal Alan İlişkisi”. *Yeditepe Üniversitesi*, 3(5), 246-264.

Yüksel, M. (2003). “Mahremiyet Hakkı Ve Sosyo-Tarihsel Gelişimi”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 58(1), 181-213